

KOZÁRI JÓZSEF – VIZI SÁNDOR

HÁBORÚ A MONGOL SZTYEPPÉN¹

Halhin-Gol, 1939

A Meiji-reformokat sikeresen végrehajtó Japán a 19. század végén terjeszkedő politikába kezdett. A Koreai-félszigettel kapcsolatos igénye már 1894-ben háborúhoz vezetett Kínával. A japán expanzió azonban keresztezte a térségben szintén érdekelt orosz nagyhatalom terveit. Az érdeellentétek háborúhoz vezettek, melyben a cári hadsereg látványos vereséget szenvedett. Az 1904–1905. évi háborúban elszenvedett vereség bár a cári rendszer tekintélyét kétségkívül megtépázta, az ország nagyhatalmi állását tekintve nem járt katasztrofális következményekkel az Orosz Birodalomra. Igaz, hogy a háborút lezáró békével Japán jelentős pozíciókat szerzett a térségben, de közel sem akkorát, mint amit célul tűzött ki, és a harcokban maga is elérkezett teljesítőképessége határára.² Az erejét végsőkig megfeszíteni kényszerülő távol-keleti hatalom a győzelem után mégis úgy tekintett a keleti orosz, később szovjet területekre, mint potenciálisan meghódítandó birtokokra. A katonai siker elhomályosította a japán vezetők tisztánlátását, és nem számoltak azokkal a veszélyekkel, amelyek a hatalmas szomszéddal való konfliktusból fakadhatnak. Az oroszok a háborús vereségre úgy tekintettek, mint presztízsvesztésre, amely nem félelmet, hanem revansvágyat gerjesztett bennük.

A feszült viszony fennmaradt a cári rendszer bukása után kialakult zavaros távol-keleti helyzetben is. Japán beavatkozott az orosz-szovjet polgárháborúba, és 1918 folyamán 70 000 főnyi haderőt tett partra Vlagyivosztokban,

---

1 A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

2 A portsmouth-i szerződés 1905. szeptember 05.

amely 1922-ig ott is maradt.³ Később Ungern báró és más orosz emigránsok próbálkozásait támogatta, sikertelenül, és nem erősítette a két ország közötti bizalmat a japán befolyás alatt álló Nagy-Mongóliáról szóló elképzelés sem.⁴ Ilyen előzmények után nem meglepő, hogy a két ország a Szovjetunió megalakulása után is bizalmatlanul tekintett egymásra. Sokan sokféleképpen írták már le a szovjet–japán összecsapások történetét. A szovjet oldal – valljuk meg, nem alaptalanul – az agresszív japánokkal szembeni önvédelemre helyezi a hangsúlyt, míg mások inkább a szovjet politikát okolják.⁵

Előzmények:

A japán–orosz ellentétek, mint arról fentebb már szó volt, a 19. század végétől datálódhatnak, és végighúzódnak a 20. század első felén. Ráadásul a korábbi ellentétekhez a 30-as években még továbbiak is adódtak. A szovjet fél a cári birodalom egyes hagyományainak átvétele okán az 1905. évi vereséget súlyos szégyenként élte meg, és a visszavágás lehetőségét mindig is szem előtt tartotta.⁶ Tovább bonyolította az ázsiai viszonyokat, hogy az 1905. évi győzelem után a japán fél úgy vélte, kizárólagos jogokat élvez a földrészen, elsősorban Mandzsúria és Kína területén. Ebben erősítette őket, hogy a polgárháború után, az 1920-as években a Szovjetunió nem volt abban a helyzetben, hogy a világpolitika komoly szereplője legyen. Az évtized végére viszont az új erőre kapott ország egyre több energiát fordított távol-keleti érdekeinek védelmére. Mivel a japán területi igények éppen szovjet területek megszerzésére irányultak, a Szovjetunió a japán terjeszkedés legfőbb akadályozójává vált.

3 John Colvin: Döntő csaták. Gold Book Kft., h. n. 2003. 235.

4 Colvin, J.: Döntő csaták i. m. 236.

5 Gosztonyi Péter: A Vörös Hadsereg. Európa Könyvkiadó, Bp. 1993. 120.

6 A Vörös Hadseregben a polgárháború után jelentős részben továbbéltek a cári hadsereg hagyományai, ugyanúgy, mint a mai orosz hadseregben is, ápolják az összes előd emlékét. „...Ő, ha sejtették volna, hogy az önhibájukon kívül elszüvedett vereség rájuk kent gyalázatát egyszer majd talán ezek az ifjú legények bosszulják meg, akik puskával a vállukon itt, tőlem kétlépésnyire vonulnak!” – A. A. Ignatyev volt cári vezérőrnagy a Vörös hadsereg egy díszszemléjéről a 30-as évek végén. Idézi: Gosztonyi P.: A Vörös Hadsereg i. m. 106.

A távol-keleti szovjet érdekek védelme a szovjet–japán feszültség mellett szovjet–kínai ellentéteket is generált. A szovjet–kínai konfliktus előzményeihez tartozik, hogy a Szovjetunió 1924. május 31-én szerződést írt alá a Szun Jat-szen vezette Kuomintang Kínával, amelyben érvénytelenítette a cári időszakban kötött szerződéseket, lemondott a területenkívüliségről, és diplomáciai kapcsolatokat létesített a két ország között. A szerződés értelmében a Szovjetunióé maradt a kelet-kínai vasútvonal, valamint a Külső-Mongólia feletti protektorátus. (Melyekre még a cári birodalom tett szert.) Cserébe a Szovjetunió aktívan támogatta a Szun Jat-szen vezette Nemzeti Néppártot, a Kuomintangot, szovjet katonai szakértőket küldött Kínába, a Moszkva utasításai alapján tevékenykedő kínai kommunista párt pedig beleolvadt a Kuomintangba. Szun Jat-szen halála után a Kuomintang élén őt váltó Csang Kaj-sek azonban, bár kezdetben – antibolsevista érzelmei ellenére – szintén együttműködött a Szovjetunióval, 1927 folyamán a kínai kommunista párt felszámolásába fogott, így 1928-ban megszakadt a diplomáciai kapcsolat a két ország között. 1929 nyarán Csang Kaj-sek kormánya letartóztatta a mandzsúriai és az észak-kínai szovjet konzulátus munkatársait, valamint a kínai-keleti vasútvonalon dolgozó szovjet állampolgárokat, és megtagadta szabadon bocsátásukat, valamint a vasútvonal visszaadását. Válaszul a Vaszilij Bljuher által vezetett távol-keleti szovjet haderő csapatai támadást indítottak a kínai hadsereg ellen. Az 1929. augusztus 12-től 1929 decemberéig tartó háborúban Kína meghátrálni kényszerült, következményeképpen pedig a szovjetek létrehozták távol-keleti hadseregcsoportjukat, amelyet folyamatosan erősítettek.⁷

Nem elhanyagolható biztonsági veszélyt jelentett a Szovjetunió számára a japán hadsereg által 1931-ben elfoglalt Mandzsúria, melyet bár független államként kiáltottak ki, Japán bábállamként funkcionált.⁸ Ezzel a lépéssel a császárság hadereje a Szovjetunió közvetlen szomszédságába került kiváltva a szovjet vezetők – nem alaptalan – félelmét. Mandzsukuo a továbbiakban

7 *Gosztovyi P.*: A Vörös Hadsereg i. m. 119.

8 Mukdeni incidens 1937. szeptember 18. A japánok által megrendezett provokáció. A dél-mandzsúriai vasúton robbantás történt, amelyet maguk a japánok hajtottak végre, és kínaiakat vádolták az elkövetéssel. Az esetet használták casus belliként a Mandzsúria megszállása céljából megindított katonai támadáshoz.

ugródeszkául szolgált a Kvantung-hadsereg (a Mandzsúriában tevékenykedő japán haderő) hadműveleteihez. Fokozta a bizonytalanságot, hogy az ázsiai kontinensen állomásozó Kvantung-hadsereg parancsnoksága többször önállósította magát a Mandzsúria és Kína területén követendő politika kérdéseiben, és akaratát gyakran a saját kormányával szemben is érvényesítette.

Mandzsúria elfoglalása után Mongólia is a japán terjeszkedés célpontjává vált. Ezt érzékelve a mongol vezetés szorosabbra fűzte kapcsolatait a Szovjetunióval, és növelte katonai költségvetését. A témával foglalkozó irodalomban gyakran tesznek egyenlőségeket Mongólia és Mandzsukuó közé, az előbbit szovjet, az utóbbit japán bábállamként aposztrofálva.⁹ Ez ebben a megfogalmazásban erősen vitatható. Míg Mandzsukuót egyértelműen Japán hozta létre, és ő határozta meg belpolitikai viszonyait (még a császár személyét is ők jelölték ki), addig Mongóliával kapcsolatban akkor sem ez volt a helyzet, ha a Szovjetunióval szemben nyilvánvalóan alárendelt szerepet játszott. A két ország között szövetségesi kapcsolat állt fenn, és a szovjet fél az 1936. március 12-én megkötött szerződésben kötelezte magát Mongólia megvédésre.¹⁰ A politikai kapcsolatok természete szerint – és ez ma sincs másképpen – aki védelemre szorul, az sok tekintetben alárendeli magát annak, aki megvédi.

A japán hadsereg 1937-ben támadást kezdeményezett Kína, később pedig provokációkat hajtott végre a Szovjetunió és a szovjet szövetséges Mongólia ellen. A japán vezetők hódítási tervei Kínára, Mongóliára és a Szovjetunió területeire is kiterjedtek, mivel a szibériai területekből egész Kelet-Szibériát gondolták „ösi” vagy legalábbis „jogos japán földnek”. A Bajkáltól Tibetig terjedő „Nagy Japán” megálmodói határc incidensekkel kívánták bevezetni a Szovjetunió és Mongólia ellen indítandó támadásukat. Az így kialakult helyzet arra készítette a szovjet politikai és katonai vezetést, hogy folyamatosan erősítse távol-keleti hadseregét, amivel a térséget lényegében katonai területté alakították. 1938 nyarán a Vörös Hadsereg távol-keleti egységei már 192 550 katonát, 946 tüzérségi löveget, 766 repülőgépet és 890 harckocsit számláltak.¹¹

9 Colvin, J.: Döntő csaták i. m. 236.

10 Georgij Konsztantyinovics Zsukov: Emlékek, gondolatok. Kossuth Könyvkiadó – Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1970. 117.; Halmossy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918–1945. Gondolat, Bp. 1983. 380–382.

11 Gosztonyi P.: A Vörös Hadsereg i. m. 121.

Az 1937-ben kitört japán-kínai háborúban a szovjetek, teljesen logikusan, Kínát támogatták, bár ennek természetesen előfeltétele volt a Csang Kaj-sek és a kommunista vezető, Mao Ce-tung közötti megegyezés, ami a kínai polgárháború szemben álló feleinek fegyverszünetét jelentette. Japán tizenhat hadosztályt irányított Kína ellen, és elképesztő brutalitással harcolt.¹² Mivel a támadáshoz Mandzsukót használták hadműveleti bázisul, az ott állomásozó japán katonai erő megyengült. Sztálin ezért volt kész katonai támogatásban részesíteni Csang Kaj-seket, hiszen így a japán katonai erőt Kínában köthette le. A szovjetek harckocsikat, repülőgépeket, fegyvereket és katonai felszereléseket szállítottak a kínaiaknak, valamint pilótákkal és katonai tanácsadókkal támogatták harcukat. E támogatás, akárcsak Spanyolországban, arra is alkalmat nyújtott, hogy harci körülmények között tegyék próbára a haditechnikát, és a katonák valós harci tapasztalatokat szerezhessenek.

Az első komolyabb összecsapásra a két hatalom között a Haszan-tó térségében került sor. A szovjetek szerint a japánok, a japánok szerint a szovjetek voltak a kezdeményezők. A tényleges harc 1938. július 23-án a Csangkufeng, orosz nevén Zaozernaja és a Bezimjannaja magaslatok birtoklásáért tört ki. Az odaküldött „jelentéktelen” japán erők három gyalogos hadosztályt (19., 15., 20.), egy lovasezredet és egy gépesített dandárt tettek ki. Velük szemben a Vörös Hadsereg három lövész hadosztállal (32., 39., 40.) és két gépesített dandárral vonult fel, ami 32 000 katonát, 609 tüzérségi löveget, 345 harckocsit és 250 repülőgépet (180 bombázó és 70 vadász) jelentett.¹³ Mintegy 10 napos csatározás után, augusztus 9-én légierő, tüzérség és harckocsik bevetésével a szovjet csapatok végérvényesen megszerezték a két magaslatot, mire Japán a harcok beszüntetését kezdeményezte.

Bár a szovjet Távol-Kelet és Szibéria felé irányuló törekvéseiket az elszenvedett kudarc lassította, a japánok a történeteket csak átmeneti balesetnek tekintették. Ezért a velük szövetséges csapatokat is felhasználva továbbra is fo-

---

12 *Hedley Paul Willmott – Robin Cross – Charles Messenger: A második világháború.* GABO kiadó, 2006. 25.; *Lord Russell of Liverpool: A Bushido lovagjai.* Gold Book, Debrecen, é. n. [2003.]

13 *A második világháború története, 1939–1945.* Ford. Dalos György – Nádor Tibor. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1976. 294–295.

lyamatos nyomás alatt tartották a szovjet–mongol határt. A feszültség tovább erősödött, és növekedett a határincidensek száma. Csak a szovjet határszakaszon kétezer-négyszáz esetet jegyeztek fel 1938 és 1939 között.¹⁴

Az események hatására a mongol kormány is katonai fejlesztésekbe kezdett, amelynek következményeként az 1934-es 34,7%-kal szemben 1938-ban már a költségvetés 52%-át fordították a hadseregre.¹⁵ Ebben a helyzetben kötötte meg a Szovjetunió és Mongólia a fentebb említett kölcsönös segítségnyújtási és barátsági egyezményt, amely alapján a 36. gépesített lövész hadosztályból, a 6. lovasdandárból, a 11. harcokocsidandárból és a 7., 8., 9. páncélautódandárból szervezett szovjet 57. különleges hadtest 1938 folyamán bevonult Mongóliába.

A csata

A csatát az oroszok Halhin-Gol-i csatának, a japánok Nomonhan (Nomon-Han)-incidensnek nevezik. Jellegét tekintve egy közel négy hónapig tartó, szünetekkel megszakított összecsapás-sorozatnak tekinthető, amelynek szovjet részről egy hatalmas bekerítő csapással vetettek véget.

Mint a japán–szovjet konfliktusok általában, ez is határvitákból alakult ki, amelyben a „nézeteltérés” lényege, hogy a japán fél szerint a határ a Halhin-Gol, avagy a Halha folyó mentén, míg a mongolok – akiket a szovjetek támogattak – azt állították, hogy az ettől mintegy 16 kilométerrel keletebbre, Nomonhan falunál húzódik. Meg kell jegyeznünk, hogy Japán gyakran provokált a szerinte rosszul meghúzott határvonalra hivatkozva. Ennek a történetnek érdekessége, hogy arra a Mandzsúria és Mongólia között megállapított határra hivatkozott, amelyet még a 18. században a Csin-dinasztia húzott meg.¹⁶ Mivel nekik ez volt a kedvezőbb, ezt 1932-ben el is fogadták.¹⁷ Úgy tűnik, a politika már akkor is csodákra volt képes, ha a pillanatnyi érdek úgy kívánta, mivel a japán vezetők – közismert Kína-ellenességük dacára – készek voltak akár „egy kínai császárt is segítségül hívni.”

A háború kitöréséről többféle történet kering:

14 Gosztonyi P.: A Vörös Hadsereg i. m. 130.

15 A Halhin-goli csata, Múltunk történelmi portál http://multunk-portal.hu/html/elozmenyek_html/halhin-goli%20csata.html

16 Mongólia és Mandzsúria, ekkor még a birodalom része.

17 Colvin, J.: Döntő csaták i. m. 237.

- Az egyik változat szerint 1939. május 11-én a mongol lovasság egy kis csoportja legeltetésre alkalmas területet keresett a folyótól keletre, Nomonhan közelében a lovai számára, amire a japán szolgálatban álló mandzsui lovasság támadással reagált, és visszaűzte őket a Halhin-Gol nyugati partjára. Két nappal később a megerősített mongol csapatok visszatértek, és elfoglalták a területet. Május 28-án a szovjet erők szétverték egy behatoló japán felderítőegységet, amely súlyos veszteséget szenvedett.¹⁸
- Más adatok szerint május 11-én éppen a japán hadsereg 300 katonája lépett be a vitatott területre, és provokálta ki az összetűzést.¹⁹
- Zsukov szerint a hajlari helyőrséghez tartozó japán csapatok megtámadták a mongol határőrség Halhin-Gol folyó keleti partján lévő egységeit.²⁰

1939. május 28-án a japánok kb. 2500 katonával átlépték a határt, de a szovjet–mongol határőrség visszaverte őket. A japán hadsereg fokozta a beavatkozás mértékét, és a 23. gyalogos hadosztály erői is beavatkoztak. A japán előrenyomulás, bár jelentős betörést ért el mongol területre, de nem minden ponton érte el a Halhin-Gol folyót, és a szovjet–mongol erők erős hídfőt tartottak a keleti parton. A mongolok hivatalosan is szovjet segítséget kértek, és a térségben állomásozó szovjet 57. különleges hadtest beavatkozott, amivel – bár a térségben lévő szovjet erők eddig is részt vettek a harcokban – a konfliktus hivatalosan is japán–mongol–szovjet összecsapássá szélesedett. Az események hatására Moszkva az alábbi lépéseket látta indokoltnak:

- Július 5-én G. M. Stern első osztályú hadseregparancsnokot – aki 1938 augusztusában a Haszan-tó környékén lezajlott csatát is vezényelte, és a 57. különleges hadtestet is felügyelte – a távol-keleti front parancsnokává nevezték ki, azzal a feladattal, hogy koordinál-

---

18 Khalkhin-Gol – the forgotten battle shaped WW2, <http://historyofrussia.org/khalkhin-gol-battle-nomonhan/> 2016. augusztus 14.

19 *Gosztonyi P.*: A Vörös Hadsereg i. m. 130.

20 *Zsukov, G. K.*: Emlékek i. m. 117.

ja a szovjet–mongol erők együttműködését.²¹ Stern harcálláspontja távol a hadszíntértől, Csitában települt. Zsukovnak inkább segítője, mint előjárója volt, és elsősorban a harcoló hadsereg logisztikai biztosításáért, valamint az igényelt erősítések felkészítéséért és útnak indításáért felelt.

- Vorosilov Sztálin egyetértésével Georgij Konsztantyinovics Zsukov hadtestparancsnokot küldte a térségbe, hogy a kialakult helyzetről tájékozódjon, és amennyiben szükséges, átvegye a vezetést. Zsukov június 5-én meg is érkezett Tamcag-Bulakba, az 57. különleges hadtest parancsnoki harcálláspontjára. Alá-főlé rendeltségét tekintve közvetlenül Moszkvával állt kapcsolatban, és nem volt alárendeltje sem Sternnek, sem más Vorosilovnál alacsonyabb beosztású katonai vezetőknek.²²

Zsukov számára gyorsan kiderült, hogy az 57. különleges hadtest parancsnoksága még nem járt a fronton, nem ismeri a valós helyzetet, ráadásul a harcálláspont 120 kilométerre települt az eseményektől, és nincs kapcsolata a csapatokkal.²³ A kifogásokat nem fogadta el (ez később is jellemző lesz rá), és személyesen hajtott végre ellenőrzést a fronton. A közvetlen szemrevételezés eredményeként Zsukov arra az elhatározásra jutott, hogy erősítés szükséges a japán támadás visszaverésére. Kérésére három lövészhadosztályt, egy harckocsidandárt, valamint tüzérségi és repülő megerősítést irányítottak a térségbe.²⁴ A Moszkvából kapott válasz megerősítette elképzeléseit, és az 57. különleges hadtest addigi parancsnokának N. V. Feklenko hadosztályparancsnok helyére őt nevezték ki parancsnoknak.²⁵

A hadszíntéren sokáig viszonylagos csend következett, és mindkét oldal erőinek megerősítésébe kezdett. A június hónap nagy részében csak kisebb

---

21 *Christopher D. Bellamy - Joseph S. Lahnstein: The New Soviet Defensive Policy: Kh-lakhin Gol 1939 As Case Study*, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a517710.pdf> 2016. augusztus 20.

22 *Bellamy, Ch. D. – Lahnstein, J. S.: The New Soviet i. m.; William Joseph Spabr: Sztálin hadvezérei. A szovjet vezérkar 1917–1945. Bp. 1998. 276–281.*

23 *Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 118.*

24 *Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 119.*

25 *Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 119.*

földi harcok folytak, ami nem mondható el a levegőben folyó összecsapásokról. A két légierő között májusban lezajlott első harcokban a szovjetek alulmaradtak a japánokkal szemben, de a hónap végétől beérkező további erősítések után a helyzet megfordult. A japán pilóták bátran harcoltak, és makacsul törekedtek a céljaik elérésre, de inkább egyénileg tevékenykedtek. A legjobb típusuknak tekinthető Nakajima KI-27 vadász manőverezőképességben, sebességben és fegyverzetben alulmaradt a korszerűsített I-16 és az I-153-sal szemben.²⁶

Június 22-én légi harc zajlott 120 japán és 95 szovjet vadászgép között, a japánok 31, a szovjetek 12 gépet vesztek. Június 26-án újabb 25 japán gépet lőttek le. Ugyanezen a napon a 22. szovjet repülőezred megtámadta az Uzun-Nur tó körzetében lévő ellenséges repülőteret, és újabb 12 gépet tett tönkre. Július 2. és 5. között a légi fölény kivívásáért folytak a harcok. Az utolsó nagy összecsapásban, augusztus 20. és szeptember 1. között 184 japán gépet lőttek le Halhin-Gol térségében.²⁷

A veszteségekről mindig eltérő volt a felek véleménye, de a japánok elképesztő mennyiségű szovjet gép lelövéséről adtak számot, aminek valóságtartalma erősen megkérdőjelezhető.²⁸ A szovjetek ezzel szemben a háború során 660 japán gépet jelentettek, miközben 179 gépet vesztek.²⁹ Érdekes, hogy gyakran az objektívebb szerzők is a japán állításokat vélik hihetőbbnek, miközben a 30-as évek konfliktusaiban szerzett tapasztalatok egyértelműen bizonyítják, hogy a japán jelentések erősen eltérnek a valóságtól.³⁰

26 Interview with World War II. russian pilot Evgeny Stepanov, <http://www.historynet.com/interview-with-world-war-ii-russian-pilot-evgeny-stepanov.htm> 2016. október 05.

27 Interview with World War II. russian pilot Evgeny Stepanov, <http://www.historynet.com/interview-with-world-war-ii-russian-pilot-evgeny-stepanov.htm> 2016. október 05.

28 *Bill Gunston: A második világháború repülőgépei.* Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1995. 304. Az oldalon közölt 1252 szovjet gép lelövése elképesztő adat.

29 Interview with World War II. russian pilot Evgeny Stepanov, <http://www.historynet.com/interview-with-world-war-ii-russian-pilot-evgeny-stepanov.htm> 2016. október 05.

30 „június 24. és július eleje között a két légierő fokozatos légi harcokat vívott-amelyekről a japánok győzelmi jelentései látszanak szavahihetőbbnek.” *Colwin, J.: Döntő csaták* i. m. 238. Ez az állítás eléggé elfogultnak tűnik annak tükrében, hogy Zsukov a könyvében (123 old.) a július 23-tól augusztus 4-ig terjedő időszakban, csupán 116 lelőtt japán gépről tesz említést, ami elég korrektnek tűnik, de mindenképpen hihetőbb a japánok által állított 1252 lelőtt szovjet géphez képest. *Zsukov, G. K.: Emlékek* i. m. 123.

Valamiért a kínai háború kapcsán hirtelen tapasztalttá vált japán pilótákkal magyarázzák e káprázatos sikereket, elfelejtve, hogy éppen Kína egén – és természetesen a saját határok védelmében is – a szovjet pilóták nagy számban harcoltak a japánok ellen. Tehát nem volt számukra ismeretlen sem a japán harci technika, sem a harcéljárás.

Június végén a japánok jelentős erőt, egy gyalogos hadosztályt, két gyalogezredet, három lovasezredet és két harckocsiezredet vontak össze a térségben. A Halhin-Gol folyó partján és az elfoglalt területen összesen 38 000 fő, 310 löveg, 135 harckocsi és 225 repülőgép sorakozott fel.³¹ Velük szemben a szovjet–mongol védelem 12 000 embert, 109 tüzérségi löveget, 186 harckocsit, 266 páncélgépkocsit és 89 repülőgépet számlált.³² Micsitaro Komacubara tábornok, a 23. hadosztály parancsnoka engedélyt kapott a támadásra.

A július első napjaiban végrehajtott japán támadó hadműveletek célját Zsukov könyvében a következőképpen foglalta össze:³³

- a folyó keleti partján lévő szovjet–mongol erők bekerítése és megsemmisítése,
- átkelés a nyugati partra és az ott lévő ellenséges erők megsemmisítése,
- hídfőt létesíteni a nyugati parton és biztosítani a további támadó harctevékenységet.

A japán csapatok, 10 000 fő, 100 tüzérségi löveg és 60 páncéltörő ágyú, július 3-ra virradó éjjel átkeltek a Halhin-Gol folyó nyugati oldalára, és elfoglalták a Bain-Cagan hegyet, mintegy elvágva a keleti parton harcoló szovjet–mongol erőket a hátországtól. Zsukov, még mielőtt az ellenség beáshatta volna magát, és megszervezhette volna a védelmet, reagált, és az ellencsapás a hegyre magukat befészkelő japánok ellen szinte azonnal megindult. A tüzérség tűzcsapásai rögtön (a 185. tüzérezred nehéztüzér osztálya, valamint a teljes nyugati parton elhelyezkedő tüzérség) megkezdődtek, míg a légi támadások reggel hét órakor

31 Khlakhin-Gol, <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Khalkhin-Gol> A szócikk a Nagy Szovjet Enciklopédia 1979. évi kiadása alapján készült. 2016. augusztus 26.

32 A hadművészet története. Írta a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, valamint a Zrínyi Katonai Akadémia munkaközössége. Bp. 1969. 411.

33 Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 120.

indultak. Szakadatlanul lőtték és bombázták a japán állásokat és az átkelőhelyet a folyón. A japánok válaszul a felvonuló szovjet páncélos oszlopokat próbálták bombázni, a végeredményt tekintve nem sok sikerrel.

A szovjet 11. harckocsidandár (közel 150 harckocsi), a 7. páncélgépkocsi-dandár (154 páncélgépkocsi), valamint a mongol 8. páncélos osztály 10.45-kor induló ellentámadása július 5-én hajnali 03.00-ra kiverte a japánokat a Bain-Cagan hegyről. Az átkelt csapatokat részben bekerítették, a többi súlyos veszteségekkel visszaverték a Halhin-Gol keleti partjára. Fokozta a veszteségeket, hogy a japán műszaki katonák a szovjet harckocsik áttörésétől való féltelmükben idő előtt felrobbantották az átkelőhely hídját.³⁴ A nyugati parton folyó hadműveletekkel egyidejűleg a japánok nagy erővel támadták a keleti parton lévő szovjet–mongol csapatokat is, de a támadás itt is kudarcot vallott.

Komacubara tábornok kudarcát nyugaton a légi támogatás elmaradásában és a logisztikai hiányosságokban keresik.³⁵ Valójában a japán erők ebben a harcban is kaptak légi támogatást, és légi harcok is folytak a térségben.³⁶ A japán parancsnokság hibás tervezése viszont nem a szovjetek szerencséje, hanem hadvezetési hiányosság. Lehet, hogy Komacubara tábornok katonai képzettségét tekintve talán mégsem volt: *“well schooled officer.”*³⁷

Többen Zsukov villámgyors reagálását és mesteri rögtönzését csak egy mellékes körülménynek – vagy talán még annak sem – tekintik, holott éppen ez volt a helyzet kulcsa. Később sokan bírálták a gyalogsági támogatás nélküli harckocsitámadásért, de azt is látni kell, hogy egyrészt szovjet gyalogság alig volt a térségben (kb. 1000 fő), másrészt a felfejlődő félben lévő japánok még a legkiszolgáltatottabb helyzetben voltak, ami a csapás halogatása esetén a javukra változott volna. Zsukov nem várhatta meg, míg szilárd védelmet építenek fel, és főleg működő páncéelhárítást szerveznek, mert a légi és tüzérségi támogatással végrehajtott tömeges harckocsi- és páncélautóroham így teljes pánikot okozott az ellenség soraiban. Miközben a bírálók

34 Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 122.

35 Khlakhin-Gol – the forgotten battle shaped WW2, <http://historyofrussia.org/khalkhin-gol-battle-nomonhan/> 2016. augusztus 14.

36 Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 122.

37 Khlakhin-Gol – the forgotten battle shaped WW2, <http://historyofrussia.org/khalkhin-gol-battle-nomonhan/> 2016. augusztus 14.

csak azt látják, hogy a siker ára mennyi szovjet harckocsi volt (amely számok gyakran igencsak megkérdőjelezhetőek), nemigen akarják elismerni, hogy a helyzet éppen ebben a csatában fordult meg. Július 5-re a japán harccsoport nem egyszerűen csak kénytelen volt visszavonulni a folyó keleti partjára, hanem lényegében megsemmisült.³⁸

A Bai-Cagan hegy elvesztése után a japánok rövid időn belül lényegesebb támadótevékenységre nem vállalkoztak, de július 23–25. között újabb támadókísérlet következett. Július 23-án erős tüzérségi előkészítés után két hadosztály indult támadásba. A japán gyalogságot 6 db hosszú csövű, 150 milliméteres Type 89 és 16 db 105 milliméteres Type 92 ágyú támogatta. A támadókat a szovjet tüzérség, köztük nehéztüzérség tüze fogadta. A hosszú csövű szovjet ágyúk még azelőtt kilőtték célpontjaikat, hogy azoknak érdeemes lett volna tüzet nyitniuk, és válaszolhattak volna. A japánok nem tudták elhallgattatni a szovjet nehéztüzérséget, ezért napokon át kellett elviselni az intenzív ágyútüzet.³⁹ Miután a tüzérségük tüze hatástalan volt, és kétnapos harc után csak kevés előrehaladást értek el, valamint a szovjet védelmet sem tudták áttörni, körülbelül 5000 fős veszteséggel visszavonultak.⁴⁰

A csata után mindkét fél védelemben maradt, de támadást tervezett. A szovjet hadműveleti cél az volt, hogy augusztus 20-ig meg kell kezdeni a támadást, és szét kell verni a szemben álló japán erőket. A kitűzött célok elérése érdekében a szovjet erők nagyarányú megerősítésébe kezdtek. A felkészülésbe bevonták a Bajkálontúli Katonai Körzetet (G. M. Stern), amely a szovjet csapatok logisztikai ellátásért felelt. További két lövészadosztály, egy harckocsidandár, két tüzérezred és több más csapat is érkezett.

Az anyagi készletek biztosítását 650 kilométerről, földutakon történő szállítással oldották meg.

---

38 Khlakhin-Gol – the forgotten battle shaped WW2, <http://historyofrussia.org/khalkhin-gol-battle-nomonhan/> 2016. augusztus 14.

39 Sherwood S. Cordier: World War II: Soviet and Japanese forces battle at Khalkhin Gol. World War II magazine 2003./július, <http://www.historynet.com/world-war-ii-soviet-and-japanese-forces-battle-at-khalkhin-gol.htm> 2016. augusztus 25.

40 Khlakhin-Gol – the forgotten battle shaped WW2, <http://historyofrussia.org/khalkhin-gol-battle-nomonhan/> 2016. augusztus 14.

A támadó hadművelet biztosításához többek között a helyszínre kellett juttatni:⁴¹

- 18 ezer tonna tüzérségi lőszer,
- 6500 tonna repülő lőszer,
- 15 000 tonna kenő- és üzemanyagot,
- 4000 tonna élelmiszert,
- 7500 tonna fűtőanyagot,
- 4000 tonna egyéb anyagot, még a főzéshez szükséges fát is.

A szállítási feladat végrehajtásához szükséges szállítóeszközökből hiányzott 576 tehergépkocsi és 113 tartálygépkocsi, ezért a feladat végrehajtásába bevonták a tüzérségi vontatókat is.⁴² A szovjet parancsnokságnak ez a meglehetősen szokatlan döntése (sikeres ellenséges támadás esetén elveszik a tüzérség) arra utal, hogy ekkor már nem tartottak attól, hogy a japán hadsereg képes lehet eredményes csapást mérni a védelmükre.

A szovjet vezetés a támadó hadműveletet a meglepetésre, illetve a harckocsi- és gépesített csapatok nagy mélységű kétoldali átkaroló csapására alapozta. Világossá vált, hogy a japán félnek nincsenek használható harckocsi- és gépesített csapatai, ezért az ilyen csapás ellenében nem tud megfelelő gyorsasággal manőverezni és hatékonyan védekezni. Így olyan elhatározás született, hogy a szárnyakon a harckocsi és a gépesített dandárok nagy mélységű találkozó irányba végrehajtott csapását készítik elő és hajtják végre. A szovjet hadvezetésnek a hadműveletre vonatkozó elgondolása szerint az államhatár és a Halhin-Gol folyó között, a szárnyak felől, Nomonhan és Burd-Obot irányba mért kétoldalú csapással kellett bekeríteni és megsemmisíteni a mongol területen álló japán erőket.⁴³

Nagy gondot fordítottak a titoktartásra és az álcázásra, ezért mindent megtettek, hogy a túloldalon azt higgyék, hogy a szovjet csapatok védelemben akarnak maradni, és nem gondolnak támadásra. Nagy figyelmet fordítottak

41 *Zsukov, G. K.*: Emlékek i. m. 123.

42 *Zsukov, G. K.*: Emlékek i. m. 122.

43 A második világháború története i. m. 301.

az álcázásra, és védelmi előkészületekről szóló, megtévesztő rádióadásokat forgalmaztak, valamint hasonló tartalmú telefonbeszélgetéseket folytattak. Ugyancsak a védelemről szóló oktatóanyagokat osztogattak tömegesen a katonáknak, tudva, hogy jut belőle az ellenségnek is. A parancsnoki szemrevételezéseket egyszerű katonának öltözve tartották. A csapatok és a haditechnika felvonulását több útvonalon, csak éjszaka vagy rossz látási viszonyok között, a zajokat elnyomva folytatták (pl. ez idő alatt repülőgépek tevékenykedtek a térségben, vagy a tüzérség tüzet nyitott). A csapásmérő erők előrevonását csak az utolsó pillanatban hajtották végre, hogy a japánoknak ne legyen ideje felkészülni a támadás fogadására. A megtévesztő manőverekre és zajokra az ellenség kezdetben tűzzel reagált, de lassan megszokta az imitációt és a valódi csapatmozgást is megtévesztésnek tekintette.⁴⁴

A fronton tehát júliusban viszonylagos csend uralkodott. A japánok is erősítéseket vontak előre, és augusztus 10-én két teljes gyalogos hadosztály (23., 7.), két gyalogos dandár, négy önálló zászlóalj, két harckocsiezred, a mandzsui dandár, három lovasezred, három tüzérezred, három repülőcsoport, összesen 182 harckocsi, 300 páncélozott jármű, 450 repülőgép, összesen 75 000 fő összpontosult Ogisu Rippo parancsnoksága alatt.⁴⁵ Más adatok szerint a 6. hadsereg állománya 38 000 katona, 318 löveg, 130 harckocsi és 225 repülőgép lehetett.⁴⁶ Velük szemben a teljes szovjet-mongol erő 57 000 katona, 542 tüzérségi löveg, 498 harckocsi, 385 páncélautó, 515 repülőgép volt.⁴⁷

A szovjet csoportosítást a Legfelső Katonai Tanács 1939. július 15-i döntése alapján 1939. július 1-től átnevezték „1. hadseregcsoporth” névre, amelynek a parancsnoka természetesen Zsukov lett. A hadseregcsoporth elnevezés ese-

44 Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 124–125.

45 Khlakhin-Gol (1939) <https://weaponsandwarfare.com/2016/05/29/khalkhin-gol-1939/> 2016. augusztus 26., Khlakhin-Gol, <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Khalkhin-Gol> 2016. augusztus 26.

46 World War II: Soviet and Japanese forces battle at Khalkhin Gol. <http://www.history-net.com/world-war-ii-soviet-and-japanese-forces-battle-at-khalkhin-gol.html> 2016. augusztus 25. Sokféle adat van, mi ezekből választottunk ki néhányat: „...ez a csoportosítás augusztus 20-án, 75 000 embert, 500 ágyút, 300 géppuskát és 182 harckocsit számlált, amelyet 300-350 repülőgép támogatott.” A hadművészet története i. m. 412.

47 I. J. Savrov: Helyi háborúk. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1982. 109.

tünkben nyilvánvalóan teljesen mást jelentett, mint a későbbi hasonló szovjet csapattek. Ez a lényegében egy tábori hadseregnek megfelelő kötelék augusztus 20-ára a következő szovjet egységekből állt:⁴⁸

- 6. lovas hadosztály,
- 36. gépesített lövészadosztály,
- a 8., az 57. és a 82. lövészadosztály,
- 5. géppuskás dandár,
- 6. és a 11. harckocsidandár,
- 7. és 8. 9. páncélgépkocsi-dandár,
- 212. lövészdandár,
- 1/185. tüzérezred,
- 82. tarackos tüzérezred
- 37. és 87. páncéltörő tüzérosztály,
- 85. légvédelmi ezred.

Mongol részről a 6. és a 8. lovasdandár vett részt a harcban, a két dandár együttes ereje kb. 2260 ember.

A szükséges erőt a létszámfölény mellett, a légierő és a tüzérség fölénye, valamint a páncélos és gépesített csapatok csapásmérő képessége jelentette.

A csapásmérő erőket három csoportosításba szervezték:

- az északi csoport,
- a középső csoport,
- a déli csoport.

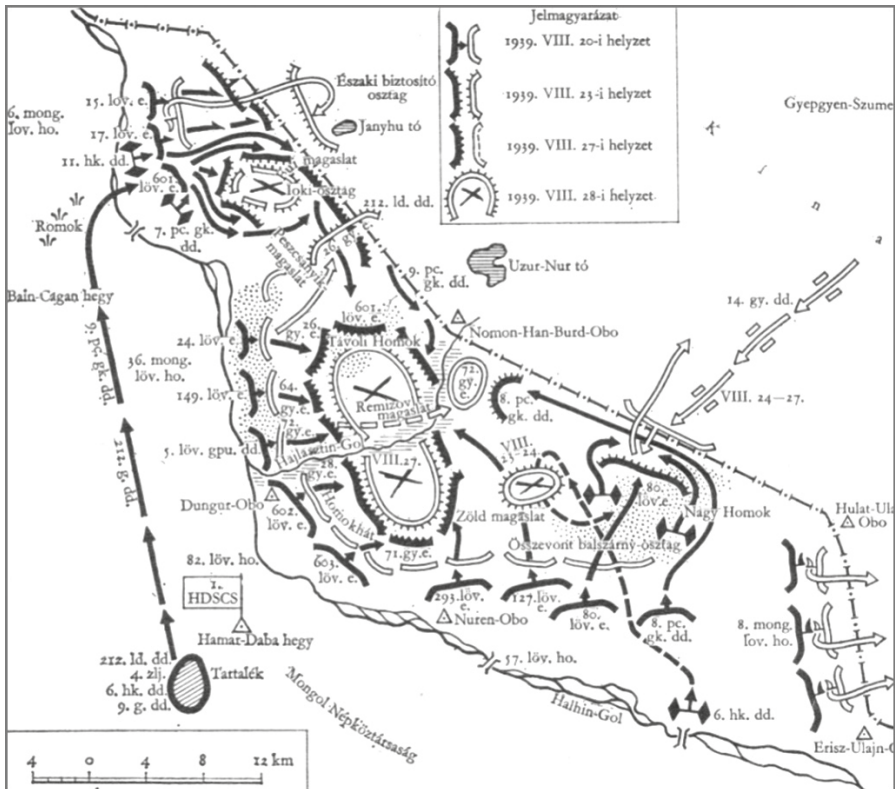
Zsukov döntő támadása négy nappal megelőzve a japánokat, augusztus 20-án, reggel 5 óra 45 perckor kezdődött. A főcsapást a M. I. Potapov dandárparancsnok vezette déli csoportnak kellett mérni, állományában két lövészadosztállyal, egy harckocsi- és egy páncélgépkocsi-dandárral, míg a kisegítő csapást Sevnyikov ezredes északi csoportja hajtotta végre.⁴⁹

48 A Halhin-goli csata, http://multunk-portal.hu/html/elozmenyek_html/halhin-goli%20csata.html 2016-08-15.

49 A második világháború története i. m. 301.

A szovjet tüzérség első célpontjai a japán légvédelmi fegyverek voltak. A japán állások fölött megjelenő 150 bombázónak és 100 vadászgépnek ködgránátokkal jelölték meg a célokat. 8 óra 15 perckor tüzérségi előkészítés következett, majd 8 óra 30-tól újabb légicsapás zúdult a japán állásokra. Az előkészítés szétzilálta a japánok vezetési rendszerét, és kezdetben megbénította az ellenállást. A megzavarodott japán tüzérség az első fél órában nem tudott válaszolni, és a légerő sem jelent meg a csatatér fölött.

Még tartott a tüzérségi és légi előkészítés, amikor 8 óra 45-kor vörös rakéták jelezték a csapatoknak a roham kezdetét. Az északi és a déli csapásmérő csoport a szárnyakon rohamozta a japán állásokat.

1. számú ábra: Harci cselekmények a Halhin-Gólnál, 1939. augusztus 20–31.

Kezdetben a csata a hadműveleti terv szerint folyt. A bekerítés déli szárnyán a szovjet–mongol lovasság az első napon estére elérte az államhatárt, de a főerőt képviselő 6. harckocsidandár késlekedése miatt lassult a támadási ütem. Északon a kemény japán ellenállás miatt a támadás nem érte a céljait, ezért este Zsukov a teljes tartalékot odairányította, amelyből gyorscsoportot szerveztek. A gyorscsoport másnap megtörte az ellenállást, és 23-án estére elérte a Nomonhan-Burd-Obot terepszakaszt. Másnap reggel a csoport 9. páncélgépkocsi-dandárja tűzösszeköttetést létesített a déli csoport 8. páncélgépkocsi-dandárjával, és ezzel az északi és a déli támadócsoport – szétverve a szemben álló erőket – befejezte a japánok bekerítését, és megkezdte a bekerített csapatok részekre szabadalását. A 6. japán hadsereg parancsnoksága a bekerített csoportosítás felmentésére augusztus 24-én harcba vetette a 14. gyalogoszadandárt, de a két napon keresztül folytatott támadások a szovjet 57. lövészhadosztály védelmén elakadtak.⁵⁰ A 14. japán gyalogdandár próbálkozásait a 6. harckocsidandár augusztus 26-án végrehajtott ellencsapása verte véglegesen vissza, amivel minden további japán áttörési kísérlet lehetetlenné vált.⁵¹

Az 1. hadseregcsoport augusztus 26-án alkonyatra szorosra vonta a gyűrűt a japán 23. hadosztály körül, elhárította a felmentési kísérleteket, és létrehozta a bekerítés külső gyűrűjét, ami megakadályozta, hogy segítséget nyújtsanak a bekerítésben levőknek.⁵² Mint a klasszikus harcászat szabályai előírják, megkezdődött a bekerített csoportosítás részekre szabadalása, és egyenkénti megsemmisítése. A 23. hadosztály kétségbeesett kitérésekkel kísérletezett kelet felé, de a szovjet légi fölény megakadályozott minden japán kitérési és felmentési kísérletet. A japán katonák fanatikusan harcoltak, inkább a halált választva, mint a megadást. Mások utolsó lehetőségként az előrenyomuló szovjet erők elleni fanatikus rohamokban haltak meg. Mindhiába. A harckocsikkal (köztük lángszórós harckocsikkal), légi és tüzérségi támogatással támadó orosz gyalogság egymás után füstölte ki a japán támpontokat.

---

50 A hadművészet története i. m. 412.

51 A hadművészet története i. m. 412.

52 *Zsukov, G. K.*: Emlékek i. m. 128.

Augusztus 27-én és 28-án a bekerített japán csapatok megsemmisítése és a terület megtisztítása folyt. A szovjet csapatok elkerülték a közelharcot, és kevesebb hősiekedéssel, de több szakmaisággal harcoltak. Végül a jól együttműködő fegyvernemek hatékonysága és a fölényes tüzező meghozta a győzelmet. Augusztus 28-án estére több japán támpontot elfoglaltak, köztük a Zöld-magaslatot, valamint a Remizov-magaslatot, és megsemmisítették a bekerítésben lévő erők nagy részét. A támadás eredményeként augusztus 30-án estére (egyes adatok szerint 31-én reggelre) nem maradt harc képes japán katona Mongólia földjén.⁵³

A szovjet csapatok a csatában jó teljesítmény nyújtottak, és a kiképzésben, valamint technikai felszerelésükben meglévő döntő fölényük is indokolta a fölényes sikert. Zsukov vezetési teljesítménye messze felülmúlta a japán tábornokokét, és 74 kilométer széles, 20 kilométer mély, a mongol–kínai határ által behatárolt hadszíntéren klasszikus bekerítést hajtott végre. A tény, hogy a japánok fanatikusan harcoltak, nem javított győzelmi esélyeiken, és azt sem jelenti, hogy a döntő tűzfőlényben lévő ellenségüknek hátrányos helyzetből és támogatás nélkül az elszennedettel arányos mértékű kárt okozhattak volna. A Micsitaro Komacubara altábornagy parancsnoksága alatt álló 23. gyalogos hadosztály 1939. augusztus 29-re teljesen megsemmisült. Majdnem 12 000 főt veszített, minden ezredparancsnoka elesett. Más adatok szerint Komacubara tábornok körülbelül 400 fővel tudott kimenekülni a bekerítésből.⁵⁴ Ez azonban nem a teljes japán veszteség, mivel katlanba került a mongol területen álló haderejük nagy része. A japánok utolsó szeptemberi betörési kísérlete szintén kudarcba fulladt, és csak halottakban több mint ötszáz főt veszítettek. Az utolsó kudarc után fegyverszünetet kértek, és szeptember 16-án a harcok véget értek.

A csata után 17 121 szovjet katonát tüntettek ki, 70 kapták meg a Szovjetunió Hőse címet, és 24 alakulat kapott kollektív kitüntetést.⁵⁵ Ezzel szemben a vereség után Micsiko Komacubara altábornagyot leváltották, hazarendelték, és kegyvesztett lett. Végül 1940 októberében jó szamurájhoz méltóan, a Bushido előírásai szerint rituális öngyilkosságot követett el.

53 Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 131. A hadművészet története i. m. 412.

54 Colvin, J.: Döntő csaták i. m. 236.

55 Khlakhin-Gol, <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Khalkhin-Gol> 2016. augusztus 26.

A szembenálló felek természetes reakciója, hogy a saját veszteségeiket csökkentik, és az ellenségét nagyítják. Eltekintve attól, hogy a szovjet adatok is igen magas japán katonai veszteséget adnak meg, mégis elsősorban a japán adatok tekinthetők jobban eltúlzottnak. Ha figyelembe vesszük, hogy a csata során nagy tűz, páncélos és főleg légi fölényben lévő ellenséggel harcoltak, akik többször is nagy létszámú japán erőket ejtettek csapdába, illetve nagy veszteséggel járó harcokat kezdeményeztek, akkor szembetűnő, hogy a saját magukra vonatkozóan megadott adataik nagyon is kozmetikázottak. Egy bekerítő csata egyenlő a megsemmisítő ütközettel, amelyben a gyűrűbe zárt hadsereg megszűnik létezni.

Az augusztus 20-a után vívott csatában a Mongólia területén lévő összes japán egység nagyobb részét bekerítették és megsemmisítették. A csata körülményeit, lefolyását és jellegét tekintve a számoktól függetlenül a japán veszteségek két-háromszorosan kellett, hogy meghaladják a szovjet-mongol oldalét. Viszont Zsukov elhatározás-vázlata (1. sz. ábra) azt igazolja, hogy augusztus 20-án, mongol területen nem állt 61 000 főnyi japán erő, ami nem jelenti, hogy a front mélységében sem lehetett ennyi katona. Véleményünk szerint az utolsó csata japán veszteségei nem haladhatták meg, de biztosan megközelítették a 20–25 000 főt. A teljes csata időtartamára vonatkoztatva természetesen ez a szám sokkal nagyobb volt, ezért mi a szovjet adatok alapján megadott 61 000 fő (és a japánok szerinti 18 000 fő) helyett a japán hadsereg által elszenvedett veszteségeket 30–40 000 főre becsüljük. A szovjet-mongol oldalon viszont legfeljebb 10–15 000 fő lehetett az elesett, megsebesült, eltűnt katonák száma.

Az összecsapás a maga nemében brutális volt, és a felek nem nagyon ejtettek foglyokat. Talán 3000, többnyire súlyosan sebesült japán katona esett szovjet fogságba a harcok során. Ezek közül körülbelül 1000 fő, mivel a japán hagyományok és szokások szerint odahaza elvesztették a becsületüket, mert nem haltak meg, a Szovjetunióban maradt.⁵⁶

---

56 *Timothy Neeno*: Nomonhan: The second russo - japanese war.<http://www.militaryhistoryonline.com/20thcentury/articles/nomonhan.aspx> 2016. augusztus 27.

A hadseregek

„Miután kiterjesztette uralmát Mandzsúria területére, Japán szembekeverült a Szovjetunióval. 1938-ban és 1939-ben a határviták háborúvá szélesedtek, mely során a szovjetek egyáltalán nem voltak előnyben.”⁵⁷

Úgy gondoljuk, ahhoz, hogy ilyen sommás megállapításokat tehesünk, jobban meg kell vizsgálnunk a két hadsereg állapotát és ebből eredő lehetőségeit az adott időszakban.

A Japán Császári Hadsereget a 19. század második felében hozták létre mint a modernizált Japán hivatalos hadseregét. A sorkötelezettségen alapult, és amerikai, később francia, valamint német segítséggel európai minta szerint fejlesztették, de megmaradtak az évszázados japán katonai hagyományok jellegzetes vonásai. A modernizációt ötvözték a középkorban kialakult szamuráj eszménnyel, aminek következtében fanatikusan harcoló, meglehetősen brutális gépezet lett. Minden katonába belenevelték, hogy nagy megtiszteltetés a császárért meghalni, ezért a megadást szégyennek tekintették, és a szamuráj erkölcsködex alapján tiltották. Nézetük szerint a katona legfőbb kötelessége a halál előtti becsületszerzés, ami a végsőkig való harcot jelentette. A kiképzés az európaiak számára kemény követelmények alapján zajlott, és kegyetlenül bántak az újoncaikkal, kemény belső hierarchiát alakítva ki.

Első háborújuk az első kínai-japán háború (1894–1895) volt, majd Tajvan megszállása következett 1895-ben. Az orosz–japán háborúban aratott győzelem meghatározta a hadsereg arculatát. A japán katonák hírhedtek voltak fanatizmusukról és arról a brutalitásról, ahogy a hadifoglyokkal és a civilekkel bántak. Az 1937 nyarán, a Marco Polo hídnál történt incidenst követően kirobbant kínai háború során a japán katonák állati kegyetlenséggel mészárolták a polgári lakosságot is. (Nanking 1937. december)

A japán haderő kétségtelenül létező harci erényei és a Vörös Hadsereg minden e korban meglévő problémája és hiányossága ellenére objektív szemlélő a két hadsereg általános állapotát összehasonlítva csak arra a következtetésre juthat, hogy a Japán Császárságnak a Szovjetunió ellen vívott háborúiban a

---

⁵⁷ Andrew Wiest – Mary Kathryn Barbier: Gyalogos hadviselés. Hajja&Fiai Könyvkiadó, Debrecen 2003. 31.

30-as években már esélye sem volt. Bár Zsukov a harcok után megdicsérte a japán katonákat és az alparancsnoki állományt, mégis úgy tűnik, hogy hadseregük összességében nem tudott a modern háború követelményeinek megfelelő teljesítményt nyújtani.⁵⁸ Az oroszok iránti szemléletüket tekintve még mindig az 1905-ös háború diadalmárában éltek, és közben nem vették észre, hogy katonai doktrínájukat tekintve egy előző korszakot képviselnek. Ebből ered, hogy gépesítettség, szervezethez és modernizáció, valamint a modern harceljárások bevezetése terén is végzetesen lemaradtak ellenségeikkel szemben.⁵⁹ Fegyverzetük elavult, nagy részét még a század elején vagy a 20-as években tervezték. Sok tekintetben gyenge hatékonyságú eszközök, esetleg gyengébb minőségű másolatok voltak. A japán fegyverkezési program, benne a harckocsifejlesztés évekkel volt elmaradva az európai és főleg a szovjet mögött, és az ipari bázisuk sem tette lehetővé a hadsereg arányos fejlesztését.

A japán–szovjet összecsapásokban a harckocsik döntő szerepet játszottak. A két fél katonai vezetésének egy fegyvernemre vonatkozó szemlélete meghatározta az általuk fejlesztett harckocsik minőségét, mennyiségét és alkalmazási elveit. Zsukov a támadás fő feladatát, a mélységi csapást végrehajtó, más fegyvernemekkel együttműködni képes gyorsan mozgó erőként tekintett rájuk. A harcoló szárazföldi csapatok gerincét alkották támadásban és védelemben egyaránt. A szovjet harckocsi-alakulatok az áttörést végrehajtva az ellenség védelmének a mélységében vívott harcban, a lövészcsapatokat támogatva tevékeny szerepet játszottak a győzelem kivívásában. A japán páncélos csapatok fő szerepe ezzel szemben a gyalogos csapatok tűztámogatása volt. Egyfajta mozgó tüzérség szerepét osztották rájuk.

A két fél ennek megfelelően szervezte harckocsicsapatait, és fejlesztette harci gépeit. A szovjet harckocsikat tömegesen, önálló tevékenységre alkalmas egységekben vetették be, míg a japánokat kisebb csoportokban. A szovjet harckocsik gyors, relatíve jól védett, tüzzerős, harckocsik ellen is harcolni

---

58 *Zsukov, G. K.*: Emlékek i. m. 135.

59 Meg kell jegyezni, hogy már az 1905. évi háború harcaiban is túl sokat vártak a gyalogság áldozatkészségétől, és emiatt a japán gyalogság nagyon súlyos áldozatokat is hozott a veszteségekre való tekintet nélkül indított rohamokban. Nem valószínű, hogy a japán császárság képes lett volna a harcok folytatására, ha nem születik megegyezés, míg az Orosz Birodalom inkább belső problémái, mint erőforrás hiányában ment bele a békekötésbe.

tudó fejlesztések voltak. Ezzel szemben a japán páncélosok nagyrészt az első világháború követelményei alapján megtervezett, lassú, gyenge páncélatú és tűzerejű, harckocsi elleni harcra alkalmatlan eszközök voltak. Az 1939. évi szovjet harckocsik a japán megfelelőik ellen annyira modernnek számítottak, hogy 1945 augusztusában a támadó szovjet erők részeként még jelentős számban és sikeresen harcolva vettek részt a mandzsúriai hadjáratban.

Az 1924-ben induló szovjet haderőfejlesztések egy korszerű gépesített hadsereget tűztek ki célul. A 20-as, 30-as években kidolgozott szovjet hadászat és harcászat aktív, határozott tevékenységet és nagyfokú mozgékonyt írt elő. Az ilyen elvek alapján működő hadseregek nagyfokúan gépesítettnek kellett lennie. A harmincas évekre megalkották a gépesített háború elméletét (Triandafillov, Tuhacsevszkij), és az ötéves tervek idején létrehozott ipar bázison megkezdték az elveket végrehajtani képes hadsereg megteremtését. 1939-ben a Vörös Hadsereg harckocsijainak száma 15 000-re, a tüzérség lövegállománya 56 000-re, a légierő gépeinek mennyisége 10 000-re növekedett.⁶⁰ Mindezekon túlmenően egységes hadműveleti és harcászati szemlélet alapján megteremtették a szovjet gépesített egységek együttműködésének szervezeti kereteit is. Már 1929-ben létrehozták az első kísérleti gépesített ezredet, amelyet 1930-ban gépesített dandárrá, majd 1932-en gépesített hadtestté fejlesztettek.⁶¹ A szovjet harckocsikat több fegyvernemet is magába foglaló harcoksidandárokba szervezték. Ezek az egységek hadgyakorlatokon és később a távol-keleti harcokban is bizonyították képességeiket.

Összefoglalva: Japán katonai képességeit tekintve a 30-as években messze elmaradt a Szovjetunióhoz képest, így támadó agresszív fellépése csakis a szükségés ismeretek és az elemi veszélyérzet hiányával magyarázható.

60 Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 110–111.

61 Zsukov, G. K.: Emlékek i. m. 110–111.

A csata értékelése

A Halhin-Gol-i csata az egyik legfontosabb összecsapás volt a második világháborút megelőzően, mert kimenetele döntően meghatározta Japánnak a Szovjetunióval szembeni magatartását. Olyan élmény volt ez, ami a második világháború idején megfontolásra készítette a császári vezetést a félelmetes szomszéddal kapcsolatos politikát illetően.

A Távol-Keleten kivívott szovjet sikerek alapja:

- a pontos és aprólékos tervezés,
- rugalmas, a helyzethez alkalmazkodó vezetés,
- a céltudatos, határozott végrehajtás,
- a légi fölény megszerzése,
- a gondos álcázás és megtévesztés,
- helyi erőfölény létrehozása,
- a tűzfőlény megszerzése,
- a határozott, gyors csapás,
- manőverezés az erővel és az eszközökkel,
- a gépesített és harckocsisapatok tömeges alkalmazása.

Ezzel szemben a japánok statikus, merev, fantáziátlan, a beásott gyalogságra és a korszerűtlen tüzérségre alapozott védelme nem sokat számított. A tüzérvél szemben induló fanatikus, nyílt japán roham (az amerikaiak ellen, a csendes-óceáni szigetvilágban vívott csatáik is bizonyítják) első harsány „Banzáj” üvöltése többnyire az utolsó is volt.

Kezdetben a könnyű siker reményében a japánok támadások sorozatát indították, de meglepte őket a szovjet védelem ereje és a céltudatos ellentámadások szervezettsége. A gyalogság és a tüzérség tüze arcból lekötötte a japánokat, miközben a páncélos és gépesített erők bekerítették őket. A szovjet harckocsi-alakulatok gyorsan szétverték a technikailag is sokkal gyengébb ellenségeiket. A japánok egyértelmű vereséget szenvedtek a szovjet fél összehangolt páncélos gyalogsági és lovassági csapásaitól, a nagy erejű pontosan vezetett tüzérségi tűztől, valamint a légicsapásoktól.

A Halhánál vívott csata a szabályszerű bekerítés iskolapéldája is lehetne, bár olykor úgy tűnik, mintha nem kapna megfelelő hangsúlyt a hadművészeti irodalomban. Annak ellenére, hogy a csatában a lovasság is fontos szerepet játszott, mégis a harckocsi- és a gyorsan mozgó gépesített alakulatoké volt a főszerep. G. M. Stern gyorsan megértette a történetek jelentőségét, és a csatát Cannae-hoz hasonlította: „*Úgy vélem ez lesz a második tökéletes bekerítő csata a történelemben.*”⁶²

A katonai következményeken túl ez a csata messze ható politikai változásokat is hozott a távol-keleti japán politikában. A Halhin-Golnál történtek a Japán Császárság számára véget vetettek a szovjet és mongol területek felé irányuló terjeszkedésnek. Legfőbb eredménye volt, hogy a japán csapatok a csatát követő időszakban, majd a német invázió után nem támadták sem a Szovjetuniót, sem pedig Mongóliát. Az a kérdés, hogy a szintén ebben az időszakban aláírt német-szovjet egyezmény mennyire váltott ki sokkot a japán vezetésből, nem tárgya ennek a dolgozatnak.⁶³ A későbbi második világháborús japán katonai tevékenységet elemezve el kell ismernünk, hogy nem voltak ideges típusok.

Bár a közvetlen fegyveres összecsapások megszűntek, de a szovjetek számára megmaradt a megbízhatatlan szomszéd okozta fenyegetés a határokon. A japánok figyelme és terjeszkedési szándéka a későbbiekben Kínára és Délkelet-Ázsiára koncentrált. A Szovjetunió így a Németországgal szemben kialakult kritikus, majd háborús helyzetre összpontosíthatta erejének nagyobbik részét, ami nem jelentette azt, hogy teljesen figyelmen kívül hagyhatta volna Japán magatartását. A második világháború során egészen 1945 augusztusáig,

62 Bellamy, Ch. D. – Lahnstein, J. S.: The New Soviet i. m.

63 1939. augusztus 28.

még a szovjet fél számára kritikus időszakokban is (bár a moszkvai csata során vontak el erőket a Távols-Keletről) folyamatosan jelentős szovjet katonai erő állomásozott a térségben (19 hadosztály, 1000 repülőgép és 1200 harckocsi).⁶⁴

A japán fenyegetés a Szovjetunió számára csak 1945 augusztusában szűnt meg végleg, mikor a Vörös Hadsereg egységei fegyverletételre kényszerítették a Kvantung hadsereget.

---

64 World War II: Soviet and Japanese forces battle at Khalkhin Gol, <http://www.historynet.com/world-war-ii-soviet-and-japanese-forces-battle-at-khalkhin-gol.htm> 2016. augusztus 25.